

Krzysztof Żarna

Uniwersytet Rzeszowski

Działalność polityczna Niemców karpaccich w okresie dwudziestolecia międzywojennego

Słowa kluczowe: nazistowskie Niemcy, Niemcy karpaccy, Partia Niemców Karpaccich, Partia Niemców Spiskich, mniejszość niemiecka

Keywords: Nazi Germany, Carpathian Germans, Carpathian Germans Party, Zipser German Party, German minority

W spisie powszechnym przeprowadzonym w Republice Słowackiej w 2011 r., 5690 osób zadeklarowało narodowość niemiecką, co stanowiło zaledwie 0,1% ludności¹. Tak niewielki odsetek ludności niemieckiej spowodowany jest wydarzeniami po zakończeniu II wojny światowej, kiedy to Niemcy karpaccy zostali objęci dekretem Beneša. Przez kilkadziesiąt kolejnych lat odgrywali oni marginalną rolę. Aktywność przedstawicieli mniejszości niemieckiej wzrosła z chwilą powstania Republiki Słowackiej, a sam prezydent tego państwa – Rudolf Schuster – wielokrotnie podkreślał swoje karpatonemieckie pochodzenie.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie działalności politycznej mniejszości niemieckiej na ziemiach słowackich w okresie dwudziestolecia międzywojennego, kiedy jej przedstawiciele odgrywali dużą rolę, nieporównywalnie większą do czasów współczesnych. W latach 1918-1938 Słowacy nie posiadali własnego państwa – istnieli w ramach Czechosłowacji, dopiero w październiku 1938 r. ogłosili autonomię, a w marcu 1939 r. proklamowali powstanie własnego państwa, które przetrwało do 1945 r. Przygotowując niniejsze opracowanie, autor posłużył się metodą komparatystyczną w celu porównania sytuacji Niemców karpaccich w okresie do 1933 r. i bezpośrednio po nim. Analiza decyzyjna była szczególnie przydatna w analizie polityki III Rzeszy wobec mniejszości niemieckiej w Słowacji. Z kolei metoda historyczna

¹ http://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/1f62189f-cc70-454d-9eab-17bdf5e1dc4a/Tab_10_Obyvatelstvo_SR_podla_narodnosti_scitanie_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES [20.08.2014].

pozwołała na analizę sytuacji Niemców karpaccich od momentu osadnictwa w XIII w. do początków XX stulecia.

Niemcy stanowili najliczniejszą po Czechach populację w międzywojennej Czechosłowacji. Choć blisko 3 mln Niemców zamieszkiwało w zwanym obszarze w zachodniej części państwa, to w analizowanym okresie tereny dzisiejszej Słowacji były zamieszkałe przez ok. 150 tys. przedstawicieli tej grupy narodowościowej. Zamieszkiwali oni trzy wzajemnie od siebie izolowane wyspy językowe: Bratysławę i okolice, Spisz i Hauerland – środkową, górniczą część Słowacji. Wobec tej grupy przyłgnął termin: Niemcy karpaccy, będący zasługą niemieckiego historyka Rajmunda Friedricha Kaindla, który użył go po raz pierwszy na początku XX w. Oznaczał on Niemców zamieszkujących tereny słowackie i Ruś Podkarpacką².

Przez blisko tysiąc lat ziemie słowackie znajdowały się w orbicie wpływów węgierskich. Największa fala niemieckiego osadnictwa na ziemiach słowackich przypadała na XIII w., chociaż istnieją dowody wskazujące na osiedlanie się Niemców z Bawarii już w X w. Po najeździe tatarskim w latach 1241-1242 węgierscy królowie sprowadzali osadników niemieckich. Byli to głównie rzemieślnicy, górnicy i rolnicy. W okresie średniowiecza tereny dzisiejszej Słowacji zamieszkiwało blisko 25% Niemców. W kolejnych wiekach akcja osadnicza ludności niemieckiej nie przybrała już tak masowego charakteru. Historia Niemców karpaccich zamieszkujących środkową część Słowacji związana była bezpośrednio z górnictwem. W Bańskiej Szczawnicy powstała pierwsza w Europie szkoła górnicza. W średniowieczu potocznie mówiono o złotej Kremnicy, srebrnej Bańskiej Bystrzycy i miedzianej Spiskiej Nowej Wsi. Z tego okresu pochodzi też wiele wspaniałych budowli gotyckich³. W następnych wiekach żywioł niemiecki uległ osłabieniu. Wpływ na to miały wojny religijne, najazd turecki, a przede wszystkim madziaryzacja. Trzy niemieckie wyspy językowe w Słowacji wzajemnie od siebie izolowane dość szybko ulegały procesowi madziaryzacji. Słowaccy Niemcy w swojej 800-letniej historii wnieśli bardzo wiele w rozwój terenów słowackich. Ich obecność odcisnęła swoje silne piętno właściwie we wszystkich dziedzinach: przemyśle, rolnictwie, architekturze, sztuce, muzyce czy literaturze. Biorąc pod uwagę to, że wśród samych Słowaków dominowali chłopcy, to rejon ten swój rozwój zawdzięcza miejscowym Niemcom i Węgom. Z terenów słowackich wywodziło się wielu znanych naukowców i artystów. Pochodzący ze Szczawnickich Bani Maximilian Hell (1720-1792) przez 30 lat kierował w Wiedniu cesarskim obserwatorium astronomicznym. Jako pierwszy przeprowadził obserwację przejścia Wenus przed tarczą Słońca. Jozef Maximilian

² K. Żarna, *Między Berlinem a Budapesztem. Sytuacja polityczna Niemców karpaccich w latach 1918-1939*, Toruń 2011, s. 7.

³ M. Horváthová, *Nemci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania*, Komárno–Dunajská Streda 2002, s. 12-50.

Petzval (1807-1897) jest uważany za twórcę teoretycznych podstaw konstrukcji pierwszych obiektywów fotograficznych. Philipp Lenard (1862-1947) za swoje prace nad promieniowaniem katodowym otrzymał nagrodę Nobla w 1905 r. w dziedzinie fizyki. Philipp Lenard zasłynął również ze swoich nacjonalistycznych i antysemickich poglądów, był apologetą narodowego socjalizmu. Odrzucał teorię Einsteina, a także wszelkie osiągnięcia uczonych pochodzenia żydowskiego, uczestniczył również w pracach nad powstaniem bomby atomowej⁴. W XVII w. pochodzący z Bratysławy Johann Sigismund Kusser (1660-1727) założył operę w Hamburgu. Johann Nepomuk Hummel (1778-1837) był nadwornym kapelmistrzem w Weimarze i Stuttgarcie. Mieszkańcami Bratysławy⁵ byli twórca opery *Notre Dame* Franz Schmidt (1874-1939) i kompozytor Ernest von Dohnányi (1877-1960). Pionierem operetki na Słowacji był Johann Mory (1892-1978) z Bańskiej Bystrzycy. Kapelmistrzem wiedeńskiej opery państwowej i ludowej był Anton Paulik (1901-1975)⁶. Warto podkreślić, że ich działalność nie była często ściśle związana z terenami dzisiejszej Słowacji. Łączyło ich to, że się z nich wywodzili. Problematyczna wydaje się również ich przynależność narodowa. Różne źródła podają często, że ta sama osoba jest Słowakiem, Niemcem lub Węgrem.

Do 1933 r. Niemcy karpaccy, zarówno w monarchii Austro-Węgierskiej, jak i w Czechosłowacji, nie odgrywali większej roli w życiu politycznym. Jeżeli istniały już jakieś partie, to w wymienionym okresie miały one raczej regionalny charakter. I Republika Czechosłowacka powstała 28 października 1918 r. Niemiecka Rada Ludowa w Bratysławie zdecydowanie opowiedziała się za akcesem do Węgier. Analogicznie zachowały się niemieckie partie mieszczańskie i socjaldemokratyczne. Wiele podobnych oświadczeń złożyli spiscy Niemcy⁷. Deklaracje te nie wpłynęły jednak na przynależność ziem słowackich, znalazły się one w granicach nowo powstałego państwa – Czechosłowacji.

Traktat z Saint Germain en-Laye z 10 września 1919 r. zobowiązywał rząd czechosłowacki do równego traktowania wszystkich obywateli bez względu na przynależność narodowościową. Jego postanowienia znalazły odbicie w ustawie zasadniczej republiki z 29 lutego 1920 r. Uważana ona była za jedną z najbardziej demokratycznych w ówczesnej Europie⁸.

⁴ O. Pöss, *Dejiny a kultúra karpatských Nemcov*, Bratislava 2005, s. 46.

⁵ Nazwa Bratysława (sł. Bratislava) obowiązuje od 1919 r. Wcześniej znana jako niemiecki Pressburg i węgierski Pozsony.

⁶ O. Pöss, *op. cit.*, s. 54.

⁷ L. Lipták, *Faszycacja mniejszości niemieckiej w Słowacji*, [w:] *Irredenta niemiecka w Europie Środkowej i Południowo-Wschodniej przed II wojną światową*, red. H. Batowski, Katowice–Kraków 1971, s. 105-106.

⁸ P.M. Majewski, *Edvard Beneš i kwestia niemiecka w Czechach*, Warszawa 2001, s. 86-87.

W nowym państwie dla mniejszości niemieckiej otworzyły się duże możliwości w zakresie rozwoju kulturalnego, językowego i edukacji. Co prawda, jak już wspomniano, na terenie nowo utworzonego państwa Niemcy stanowili drugą co do wielkości nację i blisko co czwarty mieszkaniec był Niemcem, to jednak na terenie Słowacji odsetek ten był zdecydowanie niższy. W 1921 r. na ziemiach słowackich mieszkało 145 844 Niemców, natomiast w 1930 r. 148 214⁹.

Na terenach słowackich nie istniała wzajemna komunikacja między trzema oddalonymi od siebie regionami zamieszkałymi przez Niemców. Nie istniała też żadna organizacja o charakterze politycznym, kulturalnym czy też społecznym, która mogłaby koordynować ich działalność. Z tych powodów karpaccy Niemcy mogli stać się obiektem zainteresowania ze strony Niemców sudeckich, którzy zasadniczo się od nich różnili. Różnica polegała przede wszystkim na liczebności i zwartości osiedlenia. Poza tym w odróżnieniu od rodaków zamieszkujących tereny słowackie i podlegających procesowi madziaryzacji, Niemcy sudeccy mieli pod berłem Habsburgów możliwość intensywnego rozwoju.

Większość Niemców z okolic Bratysławy i Niemieckiego Prawna popierała Węgierską Partię Chrześcijańsko-Socjalną, która w swoich ramach utworzyła sekcję niemiecką. Nie zasilili tej partii Niemcy spisci, ponieważ większość wśród nich stanowili ewangelicy. Od 1920 r. aż do końca istnienia republiki występowali jako Partia Niemców Spiskich (ZdP), która była ugrupowaniem o charakterze regionalnym. Stronnictwo to nie było w rzeczywistości samodzielne, było podporządkowane Węgierskiej Partii Narodowej, a na jego czele stał Andor Nitsch¹⁰.

Od mniej więcej połowy lat 20. wśród słowackich Niemców zaczęła dominować tendencja zwracania się w kierunku Sudetów, a nie Budapesztu. Niemieckie organizacje nacjonalistyczne w Czechach wysyłały systematycznie swoich działaczy do Słowacji w celu zakładania organizacji kulturalnych i gimnastycznych. Od 1925 r. były one zjednoczone w słowackim okręgu Niemieckiego Związku Kulturalnego (DKV). Odwiedzano najdalsze nawet gminy, starając się pozyskać młodzież poprzez zakładanie kółek Niemieckiego Związku Gimnastycznego (DTV). Z taką misją przebywał w latach 1921-1922 w Limbachu Konrad Henlein, późniejszy przywódca Partii Niemców Sudeckich (SdP)¹¹.

Na czołową postać niemieckiej sceny politycznej w Słowacji wyrósł Franz Karmasin. Urodził się w 1901 r. w Ołomuńcu. Po ukończeniu Wyższej Szkoły Technicznej w Pradze, właściwie to jej filii w Czeskim Cieszynie, rozpoczął pracę w charakte-

⁹ Za: P. Podolák, *Národnostné menšiny v Slovenskej Republike. Z hľadiska demografického vývoja*, Martin 1998, s. 12.

¹⁰ L. Lipták, *op. cit.*, s. 106.

¹¹ K. Żarna, *op. cit.*, s. 47.

rze urzędnika na Morawach. Na Słowacji pojawił się w 1926 r., zakładając związek niemieckich nacjonalistów (Kameradschaftbund), który otrzymywał pomoc finansową i kadrową z Niemiec¹². Jego celem było rozbudzenie świadomości narodowej.

W 1927 r. na spotkaniu w Szwedlarzu powstał Karpatendeutsche Volksgemeinschaft. Jego organizatorzy pozostali tymczasowo w ramach innych partii politycznych. Wydarzenie to przyjmuje się za powstanie Partii Niemców Karpackich (KdP), chociaż oficjalnie została ona założona w lipcu 1928 r. w Wondryszelu. W statucie zapisano, że dążeniem jest zjednoczenie Niemców w całej Słowacji. Podkreślano też powiązanie ideowe z partiami sudeckimi. Ten alians nie miał przełożenia w wynikach wyborów parlamentarnych w 1929 r. Przedstawiciele KdP nie uzyskali ani jednego mandatu w Zgromadzeniu Narodowym¹³.

Po dojściu do władzy Adolfa Hitlera, postanowił on zaktywizować politykę w stosunku do rodaków mieszkających poza granicami Niemiec. Mieli stać się narzędziem w osiągnięciu zasadniczego celu, jakim była rewizja systemu wersalskiego. Naturalnymi sprzymierzeńcami stawali się tu Węgrzy, z czego w Niemczech doskonale zdawano sobie sprawę. Pomimo wielokrotnie składanych deklaracji współpracy, istniało kilka punktów spornych pomiędzy obiema stronami. Węgrom zależało na ogłoszeniu autonomii Słowacji i Rusi Podkarpackiej, a w konsekwencji na rozbiciu Czechosłowacji. Nie udało się wówczas pozyskać do tych planów przedstawicieli Słowackiego Stronnictwa Ludowego Hlinki (HSLŠ). Wizja ta była również mało pociągająca dla polityków Partii Niemców Karpackich. Konsul węgierski w Bratysławie stwierdził, że KdP miała za zadanie wyrugować wpływy węgierskie i ZdP¹⁴.

W ten sposób nadzieje spiskich Niemców liczących na to, że zdobycie władzy przez Hitlera doprowadzi do współpracy niemiecko-węgierskiej i rozbicia Czechosłowacji oraz włączenia ziem słowackich do Węgier, nie spełniły się. Partia Niemców Spiskich znalazła się w 1934 r. w kryzysie. Niepowodzenia na polu gospodarczym i kulturalnym spowodowały, że przed przywódcą ZdP Andorem Nitschem piętrzyły się problemy¹⁵. Starał się on bronić poprzez głoszenie haseł nacjonalistycznych. Zwrócił się do Budapesztu z prośbą o możliwość stworzenia jednolitej partii opartej na niemieckim nacjonalizmie, która mogłaby być przeciwwagą dla KdP. Przywódca słowackich Węgrów János Esterházy nie chciał zrywać stosunków ze słowackimi Niemcami, licząc w przyszłych wyborach parlamentarnych na ich głosy. Ustąpił dopiero na wyraźną dyrektywę z Budapesztu w lutym 1935 r. Mimo tego z wielkich planów pozostało

¹² *Ibidem*.

¹³ K. Sidor, *Slovenská politika na pôde prasko snemu (1918-1938)*, zv. II, Bratislava 1943, s. 15.

¹⁴ D. Kováč, *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku 1871-1945*, Bratislava 1991, s. 92.

¹⁵ Zob. „Karpathen Post”, 5 i 12.05.1934; *ibidem*, 16.06.1934; „Neues Pressburger Tagblatt”, 29.06.1934; „Narodný Dennik”, 21.08.1934; „Slovenska polityka”, 25.08.1934.

zjednoczenie ZdP, niemieckiej sekcji Partii Chrześcijańsko-Socjalnej i Niemieckiej Partii Ludowej.

Do słowackich Niemców zaczęła przenikać ideologia narodowosocjalistyczna. Naziści krytykowali działalność niektórych polityków mniejszości niemieckiej, byli jednak jeszcze zbyt słabi. Poza tym już w październiku 1933 r. weszła ustawa o delegalizacji Niemieckiej Narodowosocjalistycznej Partii Robotniczej (DNSAP) i Niemieckiej Partii Narodowej (DNP). O marginalności tych organizacji na ziemiach słowackich świadczy to, że istniały tu tylko trzy takie organizacje: w Bratysławie, Petrzałce oraz Mniszku nad Hnilcem i nie przybrały one masowego charakteru¹⁶. Po zakazie działalności DNSAP i DNP część zwolenników ideologii nazistowskiej szukała oparcia wśród węgierskich partii mniejszościowych.

III Rzesza dążyła do likwidacji Czechosłowacji, choć otwarcie tego nie deklarowała. Główną rolę mieli do odegrania Niemcy sudeccy, natomiast karpaccy mieli stać się częścią tego planu. Mocarstwowa pozycja III Rzeszy powodowała u Niemców mieszkających w Czechosłowacji pewność siebie. Na hitlerowskie Niemcy spoglądali oni jak na podporę i głównego protektora swoich żądań. Te ich nadzieje były stale podsycane przez wysłanników z Niemiec, przede wszystkim młodzież była utwierdzana w tej świadomości, że silne Niemcy nie pozwolą skrzywdzić swoich rodaków. Stąd też większość działaczy KdP i DKV zdawała sobie sprawę, że przy wydatnym poparciu nazistowskich Niemiec uda im się osiągnąć znacznie więcej niż samodzielnie. Również F. Karmasin stał na takim stanowisku, chociaż wówczas nie demonstrował otwarcie swoich nazistowskich poglądów.

Wskazówki Berlina były jasne: nadrzędnym celem miało być zjednoczenie całej mniejszości na bazie niemieckiego nacjonalizmu. Jeżeli chodzi o ziemie słowackie, to dla III Rzeszy najwygodniejsze było zjednoczenie miejscowej mniejszości w połączeniu z Niemcami sudeckimi i tymczasowym głoszeniem polityki aktywizmu¹⁷. Również Niemcy spisy po pobycie w Niemczech w 1934 r. powrócili na Słowację z poleceniem prowadzenia polityki aktywistycznej. Wszystkie te deklaracje były jednak częścią taktyki mającej na celu uspienie czujności władz. Przyznał to konsul niemiecki w Bratysławie Ernest von Druffel w rozmowie z konsulem węgierskim. Według Druffela, karpaccy Niemcy mieli dzięki temu uzyskać wyższe subwencje na rozwój edukacyjny, kulturalny i społeczny¹⁸.

¹⁶ Raport Dyrekcji Policji w Bratysławie, SNA (Slovenský narodný archív), KÚ (Krajinský úrad), sygn. 104, s. 53-54, 164-166.

¹⁷ Na czechosłowackiej scenie politycznej istniały niemieckie partie aktywistyczne i negatywistyczne. Ci pierwsi deklarowali poparcie dla rządu, drudzy stali na stanowisku radykalnej opozycji.

¹⁸ P. Brosz, *Das letzte Jahrhundert der Karpatendeutschen in der Slowakei. Karpatendeutsche Landsmannschaft*, Stuttgart 1992, s. 46.

Aby zjednoczyć mniejszość niemiecką, KdP starała się wykorzystać katolicyzm słowackich Niemców z Hauerlandu. W Niemieckim Prawnie 8 i 9 września 1934 r. zorganizowali dni katolickie, które mimo nazwy nie miały czysto religijnego charakteru. Wykorzystano je do głoszenia haseł zjednoczenia Niemców pod sztandarem KdP. Partia Niemców Karpackich mogła korzystać z poparcia licznych organizacji z Niemiec, obu niemieckich konsulatów oraz organizowania pracy w Niemczech¹⁹, co było szczególnie atrakcyjne ze względu na wysoką stopę bezrobocia.

Franz Karmasin od listopada 1934 r. zaczął wydawać w Ołomuńcu pismo „Deutsche Stimmen” będące oficjalnym organem prasowym KdP. Konrad Henlein 28 listopada 1934 r. zwrócił się listownie do kierownictwa Partii Niemców Karpackich. Stwierdził w nim, że KdP jest jedyną partią niemiecką na terenie Słowacji, która działa w kierunku zjednoczenia Niemców. W odezwie: „Do ciebie karpatoniemiecki ludzie!” wzywano do zjednoczenia politycznego z Niemcami sudeckimi. Nie wszyscy entuzjastycznie identyfikowali się z ruchem sudeckoniemieckim. Opozycja była skupiona wokół pisma „Neues Pressburger Tagblatt”, ale nie była na tyle silna, aby przeciwstawić się F. Karmasinowi²⁰.

Władze KdP 28 marca 1935 r. podjęły decyzję o porozumieniu wyborczym z SdP. Według tajnego protokołu henleinowcy mieli finansować ich kampanię wyborczą. Jednocześnie postawili warunek, że do parlamentu z listy wyborczej Partii Niemców Karpackich nie będą kandydować żadni duchowni, co odbyło się na wyraźną dyrektywę Berlina, aby z kierowniczych stanowisk w KdP zostali usunięci z jednej strony skrajni liberałowie, a z drugiej księża. Związane to było z polityką nazistowskich Niemiec odnośnie do Kościoła. Wielu duchownych było przeciwnych reżimowi Hitlera i z tego powodu prześladowanych. Nie zmienia to jednak faktu, że część z nich była zafascynowana ideologią nazistowską i widziała w niej szansę na zjednoczenie wszystkich Niemców²¹.

Wybory parlamentarne przyniosły sukces Partii Niemców Sudeckich. Ugrupowanie to uzyskało 1,25 mln głosów, stając się najliczniej reprezentowaną partią w Zgromadzeniu Narodowym²². Już 2 czerwca 1935 r. K. Henlein zebrał posłów i senatorów swojego ugrupowania, przypominając o obowiązku realizowania takiej linii politycznej, jaka została ustalona przez kierownictwo. Zalecał „konstruktywną opozycję”²³. Zwycięstwo świętowano również w szeregach KdP, choć wynik wyborczy

¹⁹ D. Kováč, *op. cit.*, s. 95.

²⁰ *Ibidem*, s. 96.

²¹ A. Szefer, *Mniejszość polska w Polsce i w Czechosłowacji*, Katowice–Kraków 1967, s. 120-123.

²² J. Kozeński, *Czechosłowacka jesień 1938*, Poznań 1989, s. 30-31.

²³ O. Káňa, J. Valenta, *Wywrotowa polityka mniejszości niemieckiej w Czechosłowacji w latach 1918-1939*, „Biuletyn Śląskiego Instytutu Naukowego” 1961, nr 27, s. 35. Por. A. Szefer, *op. cit.*,

nie był już tak okazały, uzyskało ono 27 561 głosów. Znaczna część Niemców głosowała na komunistów i połączone niemiecko-węgierskie partie mniejszościowe. Jedynie dzięki sojuszowi z SdP Franz Karmasin uzyskał mandat posła, a Sigmund Keil – senatora²⁴. Miało to znaczenie dla dalszych losów tej partii.

W listopadzie 1935 r. doszło do fuzji Partii Niemców Karpaccich z Partią Niemców Sudeckich, a F. Karmasin został przedstawicielem K. Henleina. Najbardziej istotną kwestią dla SdP było pozyskanie dotychczasowych zwolenników ZdP. Niemiecki konsul w Bratysławie powiedział konsulowi węgierskiemu, że współpraca pomiędzy obiema mniejszościami na terenie Słowacji będzie możliwa jedynie wtedy, gdy Węgrzy przestaną wspierać przywódcę ZdP A. Nitscha. Węgierskie partie stanęły przed dylematem. Do osiągnięcia swych celów potrzebowały współpracy z SdP, nie chcieli jednak porzucić poparcia ze strony spiskich Niemców, którzy odgrywali w ich kalkulacjach poważną rolę.

W chwili fuzji z SdP, wśród części członków KdP pojawiła się opozycja, której przedstawiciele stali na stanowisku samodzielności. Twierdzili, że nie potrzebują oparcia ani za granicą, ani u swoich sudeckich rodaków. Jednak ostatecznie KdP stała się częścią potężnej SdP, a F. Karmasin był zobowiązany do składania raportów ze swojej działalności przedstawicielowi K. Henleina. W pierwszym z nich jako główny cel postawił sobie zjednoczenie Niemców, uznając najbardziej newralgiczny Spisz ze względu na silne wpływy ZdP. Ze sprawozdania wynikało, że w 1935 r. KdP miała na terenie Słowacji ponad 4 tys. członków. Najwięcej – 1973 – w Hauerlandzie, w Bratysławie i okolicach – 1250, na Spiszu – 557, natomiast na Rusi Podkarpackiej ok. 300²⁵.

Wsparcie finansowe ze strony Niemiec otrzymywały niemieckie związki kulturalne. Również czasopismo F. Karmasina „Deutsche Stimmen”, które od początku istnienia znajdowało się w trudnej sytuacji finansowej, utrzymywało się na rynku prasowym jedynie dzięki dotacjom z Niemieckiego Instytutu Zagranicznego w Stuttgarcie. W kwietniu i listopadzie 1936 r. Bratysławę i Spisz odwiedził sam K. Henlein. Pomimo deklarowanego aktywizmu, emisariusze z Sudetów prowadzili wśród słowackich Niemców agitację antypaństwową. W połączeniu z nacjonalizmem pojawiały się takie hasła, jak antykomunizm i antysemityzm²⁶.

Mimo dyrektywy z Berlina w sprawie układania list wyborczych, a konkretnie nieumieszczaniu na nich żadnych duchownych, znaczna ich część identyfikowała się z ruchem henleinowskim. Natomiast K. Henlein i F. Karmasin doskonale zdawali

s. 125.

²⁴ D. Kovač, *op. cit.*, s. 100.

²⁵ Sprawozdanie Franza Karmasina dla Konrada Henleina, SNA, NS (Narodný súd v Bratislave), sygn. 120, F. Karmasin, s. 227.

²⁶ Notatka Urzędu Krajowego w Bratysławie, SNA, KÚ, sygn. 137, 614/36.

sobie sprawę ze znaczenia, jakie w społeczeństwie mają księża i jak wielu zwolenników mogą im przysporzyć. Członkiem ścisłego kierownictwa KdP był duchowny ewangelicki Samuel Frühwirth. Czołową rolę wśród katolickich księży sympatyzujących z tą partią odgrywał proboszcz ze Skleny Josef Steinhübel²⁷.

KdP konsekwentnie realizowała politykę K. Henleina i to również wtedy, kiedy jego żądania i taktyka nie miały żadnego uzasadnienia. Przykładem było memorandum, które przedłożył 24 kwietnia 1936 r. w Lidze Narodów. Obie partie skarżyły się na niedotrzymanie Traktatu mniejszościowego z 1919 r. oraz dyskryminację mniejszości niemieckiej na polu politycznym, gospodarczym i kulturalnym²⁸. Tego rodzaju memoranda nie musiały być zgodne z prawdą. Chodziło o to, aby stwarzały one pozory niestabilności.

Po powstaniu „Osi Berlin-Rzym”, SdP otrzymała dyrektywę nawiązania kontaktu z węgierskimi partiami na terenie Słowacji. Już 27 kwietnia 1936 r. podczas spotkania kierownictwa KdP w Bratysławie, na którym obecny był K. Henlein, zastanawiano się nad tą kwestią. Przed nawiązaniem jakiegokolwiek współpracy, stawiano przed Węgrami ten sam warunek: mieli oni zaprzestać wspierania A. Nitscha i ZdP. Latem została podpisana tymczasowa umowa o wzajemnych kontaktach²⁹.

W październiku 1937 r. kierownictwo Partii Niemców Karpackich postanowiło zorganizować uroczystości dziesięciolecia założenia ugrupowania. Miały one ukazać opinii publicznej obraz KdP jako partii masowej, mającej duże poparcie społeczne. Z tej okazji 6 października do Bratysławy przybył Konrad Henlein ze swoim zastępcą Karlem Hermanem Frankiem. Przemawiając w budynku Reduty, zwracał uwagę na trudną sytuację Niemców w Czechosłowacji. Franz Karmasin wskazał na liczne korzyści, jakie uzyskali Niemcy poprzez połączenie się³⁰.

Dla K. Henleina nadchodził gorący okres: przygotowywał się do akcji w czeskim pograniczu. Dlatego też musiał mieć zaufaną osobę, która reprezentowałaby jego linię polityczną na terenie Słowacji. Zdecydował, że taką osobą może być F. Karmasin i to właśnie przywódcę Niemców karpackich mianował swoim przedstawicielem. Uczynił to po powrocie z Bratysławy 15 października 1937 r. W tym też celu zwolnił go z obowiązków pracy w klubie parlamentarnym, aby ten mógł skupić się na agitacji obliczonej na pozyskanie jak największej grupy zwolenników³¹.

²⁷ Dowódca Komendy Żandarmerii w Dolnym Turczeku Kuchař do Urzędu Powiatowego w Turczańskim Świętym Marcinie, 8.06.1936, SNA, KÚ, sygn. 257, 318/1936 prez.

²⁸ D. Kovač, *op. cit.*, s. 102.

²⁹ J.K. Hoensch, *Slovensko a Hitlerova východná politika. Hlinkova slovenská ľudová strana medzi autonómiou a separatizmom 1938-1939*, Bratislava 2001, s. 37.

³⁰ Relacja z obchodów dziesięciolecia Partii Niemców Karpackich, SNA, NS, sygn. 119, F. Karmasin, s. 281.

³¹ K. Žarna, *op. cit.*, s. 84.

Podczas wizyty w Berlinie premiera Węgier Kalmana Darány'ego w grudniu 1937 r., ustalono zasady wspólnej taktyki przeciwko Czechosłowacji. Zdecydowano o współpracy Zjednoczonej Partii Węgierskiej z Partią Niemców Sudeckich. Doprowadziło to do politycznej izolacji Andora Nitscha i ZdP. Co prawda, K. Henlein potrzebował do realizacji swoich planów mniejszości niemieckiej w Słowacji, ale należy pamiętać, że jej znaczenie było marginalne. O wiele bardziej wymierna dla przywódcy Niemców sudeckich mogła być współpraca z najsilniejszą siłą polityczną na ziemiach słowackich: HSLS. Niemiecka delegacja z K.H. Frankiem i F. Karmasinem udała się 8 lutego 1938 r. do Ružomberoka, odwiedzając przywódcę HSLS księdza Andrija Hlinkę. Sędziwy i śmiertelnie już chory A. Hlinka nie był zachwycony tą wizytą, a związane to było z polityką III Rzeszy w stosunku do Kościoła. Chciał jednak rozpocząć działalność mającą na celu osiągnięcie autonomii Słowacji, dlatego też zdecydował się na przyjęcie delegacji. O ewentualnej współpracy rozmawiano ogólnikowo i nie ustalono wówczas żadnych konkretnych kroków politycznych. W tej fazie niemieckiej polityki zagranicznej Słowacja odgrywała drugorzędną rolę. Słowacki ruch autonomistyczny mógł być użyty jako narzędzie przeciw jedności Czechosłowacji. Skromna rola przypadła w tamtym czasie słowackim Niemcom, od których nie żądano nic poza popieraniem polityki K. Henleina.

Od samego początku 1938 r. w celu rozbicia Czechosłowacji Niemcy kontynuowali współpracę z Węgrami i z mniejszością węgierską zamieszkującą Słowację. Przywódcy tej mniejszości János Esterházy i Andor Jaross otrzymali wyraźną dyrektywę porozumienia się z Konradem Henleinem i współpracy z nim. Balastem była tutaj ZdP i grupa niemieckich chrześcijańskich socjalistów pod kierownictwem Viktora Förstera, których Zjednoczona Partia Węgierska nie chciała się wyrzec³².

Anschluss Austrii zaktywizował mniejszości w środkowej i południowo-wschodniej części Europy. Również wśród słowackich Niemców rosły wpływy ideologii nazistowskiej. Po zajęciu Austrii przez Niemcy, Słowacja, a zwłaszcza okręg bratysławski, znalazła się w bezpośrednim sąsiedztwie z III Rzeszą. Do sekretariatu KdP w Bratysławie zgłosiło się 1200 osób chcących zasilić szeregi tej partii. Kierownictwo miało rzekomo zlecić swoim członkom zadanie polegające na tym, aby każdy z nich przyprowadził dziesięciu kandydatów³³.

Na fali rosnącej popularności ruchu henleinowskiego rosła pewność siebie F. Karmasina. Jeszcze przed zjazdem w Karlowych Warach³⁴ zwrócił się on listownie

³² Prezydium Dyrekcji Policji w Bratysławie do Prezydium Urzędu Krajowego w Bratysławie, 4.05.1938, SNA, KÚ, sygn. 257, 2800/1938.

³³ Prezydium Dyrekcji Policji w Bratysławie do Prezydium Urzędu Krajowego w Bratysławie, 5.04.1938, SNA, KÚ, 5605/1938 prez.

³⁴ W Karlowych Warach Konrad Henlein przedstawił publicznie daleko idące żądania Niemców sudeckich.

do K. Henleina, domagając się konkretyzacji programu dla Niemców karpackich. Żądał, aby poświęcić im więcej uwagi³⁵. Jego euforia po zajęciu Austrii przez III Rzeszę doszła do tego stopnia, że w maju 1938 r. wybrał się do Berlina, gdzie na Wydziale Politycznym Ministerstwa Spraw Zagranicznych i podczas spotkania z referentem na Europę Południowo-Wschodnią stwierdził, że między Niemcami w Czechosłowacji panuje wielkie wzruszenie i że wszyscy, więc i słowaccy Niemcy, żądają przyłączenia do Niemiec. Zwrócił się również z prośbą o instrukcje. Gorliwość F. Karmasina jednak ochłodzono. Powiedziano mu, że ma się trzymać instrukcji K. Henleina. W berlińskich kuluarach wizytę tę uznano za wyraz megalomanii³⁶.

Pomimo tego, że sytuacja międzynarodowa uległa zmianie, a henleinowcy szykowali się w Czechach do ofensywy, na terenie Słowacji pozostawały nierozwiązane te same problemy: sprawa zjednoczenia pod kierownictwem K. Henleina, Zjednoczona Partia Węgierska i Partia Niemców Spiskich. Niektóre organizacje na Spiszu stałyby zdecydowany sprzeciw włączeniu się do ruchu henleinowskiego. Centrala SdP 6 kwietnia 1938 r. wysłała do wszystkich organizacji KdP instrukcję OG-17/38³⁷. Na przykład koszycka grupa KdP była kierowana przez Ortsleitiera, któremu podlegały cztery Nachbarschafty. Koszyckie Ortsleitung podlegało z kolei Gebietsleitungowi z Wyżnego Medzewia. Kolejnymi hierarchicznie funkcjami były: Bezirksleitung (Szwedlarz, senator Sigmund Keil), Wirtschaftskanzlei (Kieżmark, inż. Karol Biehal), Landesleitung (Bratysława, Franz Karmasin). W Koszycach, które nigdy nie były silnym punktem henleinowców, liczba członków tej partii wzrosła po aneksji Austrii do 70 osób. Znaczna ich część przystąpiła raczej z obawy przed prześladowaniami niż ze względu na swoje sympatie polityczne. Poza tym w Koszycach nie istniała młodzieżowa organizacja tej partii³⁸.

Franz Karmasin i jego współpracownicy wykorzystywali bliskość Bratysławy i Wiednia, pogłębiając kontakty z organizacjami nazistowskimi. Samochody z czechosłowackimi rejestracjami jeździły po Wiedniu, przystrojone dodatkowo w swastyki. Niektóre tak właśnie wracały do Bratysławy³⁹. Po przyłączeniu Austrii do Niemiec bratysławscy Niemcy poczuli się znacznie pewniej. W odległym od Bratysławy o kilka kilometrów Dewinie miejscowa niemiecka młodzież witała się za pomocą nazistowskiego pozdrowienia. Przy ujściu Morawy do Dunaju kilku mężczyzn stojących po

³⁵ Die Deutschen in der Tschechoslowakei 1933-1947. Dokumentensammlung, Zusammenge stellt, mit Vorwort und Ammerkungen versehen von Václav Král, Praha 1964, s. 199.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Prezydium Dyrekcji Policji w Bratysławie do Prezydium Urzędu Krajowego w Bratysławie, 11.04.1938, SNA, KÚ, sygn. 258, 6301/1938 prez.

³⁸ Prezydium Dyrekcji Policji w Koszycach do Prezydium Urzędu Krajowego w Bratysławie, 6.05.1938, SNA, KÚ, 7686/1938 prez.

³⁹ Notatka Prezydium Dyrekcji Policji w Bratysławie, SNA, KÚ, sygn. 245, 20484.

stronie niemieckiej miało krzyknąć do swych znajomych, że za dwa miesiące nie będą potrzebować granicy, aby się spotkać⁴⁰.

Po przemówieniu K. Henleina w Karlowych Warach i ogłoszeniu nowego programu, również na Słowacji wzmógł się napór na niemieckie organizacje, które działały jeszcze poza KdP. Najintensywniejszy był on na Spiszu. W wyniku tych działań liczba członków partii w tym regionie znacznie wzrosła. W niektórych miejscowościach w ramach ZdP pozostało tylko sześciu, siedmiu starych rolników, a inni, zwłaszcza młodzież, przeszli do KdP⁴¹.

W maju i czerwcu miały odbyć się wybory samorządowe. Agitacja połączona z terrorem przyniosła sukces w wynikach wyborczych. Wybory odbyły się w trzech etapach: 22 i 29 maja oraz 12 czerwca 1938 r. W Słowacji rozpisano wybory w 2831 gminach z ogółu 3481. Z tego przeprowadzono je w 1452. Nie dochodziło do głosowania w sytuacji, gdy wystawiono na liście jedną partię bądź koalicję. Wybory nie doszły też do skutku w kilku gminach zamieszkałych w większości przez ludność greckokatolicką i prawosławną w związku z przypadającym na ten okres świętem. Łącznie w wyborach tych wzięło udział ok. 900 tys. obywateli⁴². KdP jako część SdP nie występowała z własnym programem. Stała na stanowisku zjednoczenia wszystkich Niemców, podkreślając to, że słowaccy Niemcy stoją murem za K. Henleinem i jego programem. Wybory udowodniły, że ZdP została przesunięta na margines wielkiej polityki⁴³. Postawiło to A. Nitscha w trudnej sytuacji. Jeszcze w kwietniu zwrócił się z prośbą o wsparcie do klubu parlamentarnego Zjednoczonej Partii Węgierskiej. Był gotowy raczej usunąć się z życia politycznego niż przystąpić do KdP. Szukając poparcia, jeździł wielokrotnie do Budapesztu. Przy okazji tych wyjazdów okazało się, że Węgrzy planowali wykorzystać niemiecki nacisk wobec Czechosłowacji mimo tego, iż rząd w Budapeszcie podchodził dosyć sceptycznie do polityki Niemców sudeckich. Tymczasem przywódcy Zjednoczonej Partii Węgierskiej János Esterházy i Andor Jaross forsowali polityczną współpracę z K. Henleinem, co było równoznaczne z pozostawieniem A. Nitscha samemu sobie. Latem 1938 r. jego sytuacja uległa poprawie. Poparcie napłynęło z Budapesztu, a konkretnie ze strony sekretarza ds. mniejszości Tibora Pataky'ego. János Esterházy i Andor Jaross dostali dyrektywę, aby wspierać A. Nitscha⁴⁴. W rzeczywistości wśród członków ZdP przebiegał już proces przejścia do

⁴⁰ Urząd Powiatowy w Bratysławie do Prezydium Urzędu Krajowego w Bratysławie, 22.04.1938, SNA, KÚ, sygn. 259, 768/1938 prez.

⁴¹ D. Kováč, *op. cit.*, s. 121.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Urząd Powiatowy w Gelnicy do Prezydium Urzędu Krajowego w Bratysławie, 21.06.1938, SNA, KÚ, sygn. 258, 943/1938 prez.

⁴⁴ D. Kováč, *op. cit.*, s. 123.

KdP i nie można było go zatrzymać. Partia Niemców Spiskich jako część Zjednoczonej Partii Węgierskiej egzystowała jedynie formalnie.

W najwyższych kręgach władz III Rzeszy nie zdecydowano jeszcze o przyszłości Słowacji. Fantastyczne marzenia F. Karmasina o przyłączeniu do Niemiec nie znajdowały zrozumienia w Berlinie. Niemcy słowaccy musieli liczyć się z tym, że mogą znaleźć się pod rządami węgierskimi. Mimo tego politycy KdP optowali za realizacją henleinowskiego planu rozbicia Czechosłowacji.

Podczas wydarzeń tzw. wrześniowego kryzysu w Czechosłowacji, Niemcy karpaccy nie odegrali takiej roli jak sudeccy. W tamtym okresie mówiono o masowym wyjeździe do Wiednia wielu mieszkańców Dewina, wśród których dominowały młode osoby⁴⁵. Wszyscy ci mężczyźni po przybyciu na miejsce odbywali rozmowę z funkcjonariuszem SS, po czym byli zakwaterowani w siedzibie Hitlerjugend. Pośrednikiem w tym wyjeździe była KdP, której członkami byli wyjeżdżający⁴⁶. Krążyły pogłoski, że do Niemiec miało przedostać się 30 tys. mężczyzn niemieckiej narodowości, z których miał zostać utworzony legion. W Dewinie selekcją tych osób zajmował się miejscowy sekretarz KdP Karol Neubauer. Do 26 czerwca miały z tej miejscowości wyjechać do Niemiec 43 osoby, głównie byli żołnierze⁴⁷.

W odpowiedzi na napiętą sytuację w Sudetach, 15 września 1938 r. rząd rozwiązał organizacje paramilitarne⁴⁸ i zdelegalizował Partię Niemców Sudeckich⁴⁹. Zakaz ten jednocześnie dotyczył Partii Niemców Karpackich, która organizacyjnie była częścią SdP. Dyrekcja Policji w Bratysławie 17 września 1938 r. wręczyła posłowi Franzowi Karmasinowi jako przewodniczącemu KdP na terenie Słowacji i Karłowi Hauskrechtowi jako przewodniczącemu tej partii w Bratysławie zakaz dalszej działalności tego ugrupowania. Jednocześnie przeprowadzono rewizje w głównym i krajowym sekretariacie KdP, a także w mieszkaniach czołowych działaczy. W wyniku przeprowadzonych rewizji znaleziono paszporty, materiały propagandowe, proporce, pieniądze, książki, a także broń⁵⁰.

W Koszycach informacja o zakazie działalności Partii Niemców Karpackich została przekazana 17 września 1938 r. przewodniczącemu stronnictwa w tym

⁴⁵ Ziemskie Dowództwo Żandarmerii w Bratysławie do Prezydium Urzędu Krajowego w Bratysławie, 18.06.1938, SNA, KÚ, sygn. 258, 5 245/V. dów. – 1938, 45905.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Ziemskie Dowództwo Żandarmerii w Bratysławie do Prezydium Urzędu Krajowego w Bratysławie, 26.06.1938, SNA, KÚ, sygn. 258, 5 245/V. dów. – 1938, 48546.

⁴⁸ Decyzja Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Pradze dotycząca zakazu działalności Freiwilliger deutscher Schutzdienst z siedzibą w Chebie, 15.09.1938, SNA, KÚ, sygn. 261, 79374/1938 – 6.

⁴⁹ J. Kozeński, *Czechosłowacja w polskiej polityce zagranicznej 1932-1938*, Poznań 1964, s. 147; H. Batowski, *Rok 1938 – dwie agresje hitlerowskie*, Poznań 1985, s. 346.

⁵⁰ Prezydium Dyrekcji Policji w Bratysławie do IV Referatu Prezydium Urzędu Krajowego w Bańskiej Bystrzycy, 18.09.1938, SNA, KÚ, sygn. 258, 18601/1938.

mieście Alexandrowi Platzerowi. Równocześnie przeprowadzono rewizje w 39 mieszkaniach członków KdP. Znaleziono dokumenty wskazały na próby nawiązania kontaktów z Niemcami pochodzącymi ze Słowacji, mieszkającymi na stałe w USA. Znaleziono także instrukcje dla miejscowej grupy KdP pochodzące najczęściej z centrali w Bratysławie, Landesgauleitung w Kieżmarku i z centrali SdP w Chebie⁵¹.

W wymienionym okresie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Pradze zwróciło się z pytaniem do Urzędu Krajowego w Bratysławie, gdzie przebywali członkowie Zgromadzenia Narodowego z KdP i SdP. Na terenie Słowacji były dwie takie osoby: poseł Franz Karmasin i senator Sigmund Keil. Franz Karmasin wyjechał 15 września 1938 r. w kierunku Pragi, wysyłając swoją rodzinę do Limbachu. Z kolei Sigmund Keil jeszcze 13 września wyjechał do Austrii, pozostawiając jednak swoją rodzinę w Szwedlarzu⁵². Wysłanie przez F. Karmasina rodziny do Limbachu, sąsiadującego z Austrią, mogło świadczyć o groźbie wybuchu wojny. W tym samym czasie w Bratysławie radzono miejscowym Niemcom, aby schronili się w pobliskiej Austrii. Niemiecki konsul w Koszycach Hugo Gumtau odwiedził 14 września 1938 r. niemieckich i byłych obywateli austriackich, namawiając ich do opuszczenia Czechosłowacji i udania się poprzez Węgry do Niemiec⁵³. Z tej propozycji skorzystało wielu chętnych.

W Bratysławie sytuację oceniano bardzo poważnie. Dyrekcja Policji otrzymała z MSW w Pradze rozkaz najwyższej gotowości. Zwracano w nim uwagę, że K. Henlein wydał za pośrednictwem niemieckiego radia odezwę do obywateli niemieckich, aby wsparła zbrojne powstanie z pomocą Legionu Sudeckoniemieckiego. W nocy z 17 na 18 września 1938 r. wysłano alarmowe telefonogramy do Urzędów Powiatowych w Modrej, Turczańskim Świętym Martinie, Spiskiej Nowej Wsi, Nowej Bani, Kieżmarku, Gelnicy, Malacek, Prievidzy i Dyrekcji Policji w Koszycach⁵⁴.

Politycy KdP konsekwentnie wykonywali polecenia K. Henleina, realizując jego antyczechosłowacką politykę. Kiedy z centrali SdP przyszedł rozkaz o organizowaniu niepokojów i zamieszek, KdP zaczęła przygotowywać swoich członków do tego rodzaju akcji. Na terenie Słowacji dosyć często dało się słyszeć hasło: „Kochany Führerze uwolnij nas od Słowacji”⁵⁵. Organizowane niepokoje miały przebiegać

⁵¹ Prezydium Dyrekcji Policji w Koszycach do Prezydium Urzędu Krajowego w Bratysławie, 19.09.1938, SNA, KÚ, 16517/1938 prez.

⁵² Urzędowa notatka Urzędu Krajowego w Bratysławie, 16.09.1938, SNA, KÚ, 59647.

⁵³ Prezydium Dyrekcji Policji w Koszycach do Prezydium Urzędu Krajowego w Bratysławie, 16.09.1938, SNA, KÚ, sygn. 260, 16376/1938 prez.

⁵⁴ Urzędowa notatka IV Referatu Prezydium Urzędu Krajowego w Bańskiej Bystrzycy, SNA, KÚ, sygn. 258, 3467.

⁵⁵ L. Lipták, *op. cit.*, s. 69.

poprzez współdziałanie mniejszości węgierskiej i niemieckiej. Taka polityka spotkała się na terenie Słowacji ze sprzeciwem z jednej strony części socjaldemokratów, z drugiej komunistów narodowości niemieckiej. Przeciwno wpływowi henleinowskiemu występowała również ta część niemieckich obywateli, która forsowała na terenie Słowacji interesy Węgier⁵⁶. Wrześniowy kryzys 1938 r. i konferencja w Monachium ostatecznie przypieczętowały upadek Czechosłowacji.

Analizując słowacką scenę polityczną w latach 20. i 30. XX w. pod kątem niemieckich partii mniejszościowych, można stwierdzić, że nie odegrały one znaczącej roli. Wśród nich największe znaczenie zyskały dwie: Partia Niemców Karpaccich i Partia Niemców Spiskich. Pierwsza była pod wyraźnym wpływem Partii Niemców Sudeckich, stając się z czasem jej częścią. Z kolei ZdP reprezentowała orientację prowęgierską. Stronnictwa te różniły się także zasięgiem oddziaływania – Partia Niemców Spiskich była w zasadzie ugrupowaniem o charakterze regionalnym. Obie partie oraz ich przywódcy: Franz Karmasin i Andor Nitsch rywalizowali o wpływy mniejszości niemieckiej na terenie Słowacji. Była to jednocześnie cicha rywalizacja o wpływy na tych terenach pomiędzy III Rzeszą a Węgrami. Zwyciężył w niej Franz Karmasin i jego KdP. Zdecydowało o tym poparcie ze strony najsilniejszego ugrupowania międzywojennej Czechosłowacji – SdP, a co za tym idzie – i hitlerowskich Niemiec. Adolf Hitler po dojściu do władzy w Niemczech postanowił uczynić z przedstawicieli mniejszości niemieckiej narzędzie do osiągnięcia celów. Po *Anschlussie* Austrii Czechosłowacja stała się kolejnym etapem na drodze budowy Wielkoniemieckiej Rzeszy. W procesie likwidacji Czechosłowacji najważniejszą rolę mieli odegrać Niemcy sudeccy. Jeżeli hitlerowcy szukali na terenie Słowacji sojusznika, to byli nim raczej członkowie Słowackiej Partii Ludowej Hlinki, a zwłaszcza przedstawiciele ich germanofilskiego skrzydła. Niemcy karpaccy realizowali w tym okresie zalecenia Konrada Henleina.

Political activities of the Carpathian Germans in the interwar period

Abstract

During the interwar period, Czechoslovakia was the multiethnic state. The most numerous minority in Czechoslovakia were Germans. They presented over 20% of all First Republic population. The majority of this ethnic group inhabited in western part of Germany – they were called “Sudeten Germans”. Carpathian Germans inhabit the fields of Slovakia and Carpathian Ruthenia. They were less numerous, diffuse and less organized. In analyzed period in Slovakia rivaled two biggest German political parties: the Zipser German Party and the Carpathian Germans Party. About influences among local Germans tried also Hungarians. Finally has won the Carpathian Germans Party, around which has come the consolidation of Slovak German. It was subordinated Sudeten Germans Party and realized the interests of the Nazi Germany.

⁵⁶ D. Kováč, *op. cit.*, s. 129.